

26. BÖLÜM / CHAPTER 26

TARİHSEL SÜREÇTE GÖRME ENGELLİ BİREYLER İÇİN RADYONUN ROLÜ: RADYO İLE GÖRME

THE ROLE OF THE RADIO FOR VISUALLY IMPAIRED INDIVIDUALS IN HISTORICAL PROCESS: TO SEE THROUGH THE RADIO

Fırat TUFAN*, Sedat KÖKAT**

*İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, İstanbul, Türkiye
e-posta: firattufan@gmail.com

**İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, İstanbul, Türkiye
e-posta: kokatsedat@gmail.com

DOI: 10.26650/B/AA09.2020.007.26

ÖZ

Her ne kadar, uzun yıllardır televizyonun ve internet teknolojisi ile gelişen görsel kültürün geniş kitleler üzerinde büyük etkisi olsa da radyo işitsel temelli teknolojisi ile özellikle görme engelli bireylerin yaşamlarında, değerinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Görme engelli bireyler uzun yıllar, radyo aracılığıyla kitap okuyup (sesli kitap), yine radyo aracılığıyla oyun (radyo tiyatrosu) izlemiştir. Bu çalışma kapsamında, dünyada ve özellikle ülkemizde radyo aracılığı ile görme engellilere yönelik gerçekleştirilen uygulamaların detayları incelenmiş ve günümüz internet tabanlı teknolojilerin sunduğu yeni olanaklarla, radyo yayıncılığının görme engelli bireylere yönelik ne tür içerikler sunabileceği ortaya konmuştur. Eğitim radyosu uygulamaları ve radyo tiyatroları, etkileşimli erişilebilirlik uygulamaları da dikkate alınarak, görme engelliler açısından değerlendirilmiş ve radyo ile görme engellilerin yaşamlarına fayda sağlayabilecek öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görme engelli, radyo, eğitim radyosu, radyo tiyatrosu, erişilebilirlik

ABSTRACT

Visual culture, particularly television and internet technology, has developed significantly in recent years, and had a great impact on the masses. Radio, however, as an audio technology, has lost nothing of its value in the lives of visually impaired individuals. For many years, visually impaired individuals have been reading books (audio books) and watching dramas via radio (radio theatre). This study examines details of practices for the visually impaired in Turkey and around the world. This examination reveals the range of content that radio broadcasting can present to the visually impaired, and the new possibilities offered by today's Internet-based technologies. Taking into

account interactive accessibility, educational radio practices and radio theatres are evaluated from the perspective of the visually impaired. Finally, suggestions are offered for how the disabled might improve their lives with radio.

Keywords: Visually impaired, radio, educational radio, radio theatre, accessibility

Giriş

Pek çok insan, görebildiği kadar değer biçse de göremediğimiz ‘ses’ sanılandan çok daha değerlidir. Öyle ki Richard J. Hand ve Mary Traynor, kelimenin tam anlamıyla görünmez olduğu için, sesin göz ardı edilmesinin çok kolay olduğunu ancak görünenin ardındaki gerçeklerin öneminin tartışılması gerektiğini dile getirir.¹

Radyo yayıncılığı için de geçerli olan ‘görünmezlik’, uzun yıllar radyonun öne çıkarılan unsurlarından olmuştur ve ‘sihirli kutu’nun sihri, bu görünmezlikteki ses üzerine inşa edilmiştir. Yalnızca işitsel unsurlarla yaratılan içerikler, aynı zamanda yaşamın sese dayalı tezahürleridir.

Alan Beck’in, radyonun yalnızca işitsel olma özelliğine ironik biçimde vurgu yaptığı “Is radio blind or invisible: A call for a wider debate on listening-in?” isimli yazısında, radyonun aynı zamanda görsel bir dünya yarattığına ve yaratılan bu dünyanın, algılar, bireysel özellikler, iç-görü, bilişsel yetiler ve tecrübeler gibi unsurların etrafında şekillendiğine vurgu yapılmaktadır. Radyo, sesle yarattığı dünyayı, her bir bireyin kendi zihinsel süreçlerinde görüntüye çevirebilir. Bu sayede, her bir bireyin hayal gücünü ayrı ayrı etkileyerek, sayısız görsel çeşitliliğe de sebep olur.²

Yayıncılık ortamları 20. yüzyılın sonlarında toplumların tartışmasız en güçlü kitle iletişim araçları olmuştur. Özellikle radyo, görme engelli bireyler için çok büyük önem taşır. Yapılan araştırmalar, görme engelli bireylerin en önemli bilgi kaynaklarının radyo ve televizyon olduğunu ortaya koymuştur. Radyo ve televizyon ‘dinlemek’, görme engelli bireylere yaşamlarında neler olup bittiği konusunda bilgi veren ve onların iletişimde kalmalarını sağlayan en güçlü eylemlerdir.³

1 Richard J Hand ve Mary Traynor, *The Radio Drama Handbook* (London: Continuum International Publishing Group, 2011), 3.

2 Alan Beck, “Is Radio Blind Or Invisible? A Call For A Wider Debate On Listening In”, erişim: 04 Ekim, 2018, http://ecoear.proscenia.net/wfaelibrary/library/articles/beck_blindness.pdf

3 Ian Bruce - Aubrey McKennell - Errol Walker, *Blind and Partially Sighted Adults in Britain: v. 1: The R.N.I.B. Survey* (U.K.: Stationery Office Books, 1991); Nick Moore, “The Information Needs of Visually Impaired People A Review of Research For The RNIB”, erişim: 09 Ekim, 2018, <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/moore-nick-rnib-report.pdf>

Hayal gücüne hitap eden radyo içeriklerinin görme engelliler için bu süreçte diğer tüm kitle iletişim araçlarından daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Radyo tiyatroları, yalnızca sesle yaratılan dramatik öykülerdir. Radyo haberlerinde, haberlerin görsel unsurlardan arındırılarak verilmesi esastır. Herhangi bir radyo programcısı, programında kendi gördüğü görüntüyü yorumlar ve sayısız yeni görüntünün ortaya çıkmasını sağlar. Radyo, varlık gerekçesini görüntüden değil, sözden alır. Radyonun sesle yarattığı görüntüler, her bir dinleyicinin kendi hayal gücü ölçüsünde biçimlenebilen görüntülerdir.

Hiçbir verili görüntünün kişinin kendi hayal gücündekinden daha güçlü bir etki yaratmayacağı fikrini anamnez kavramıyla güçlendirmeye çalışan bir görüşte anamnez, geçmiş bir durumun ya da atmosferin dinleyicinin bilincine geri getirildiği, özellikle bir sinyalin ya da sonik bağlamın kısıktırdığı bir anımsama etkisi olarak açıklanır.⁴ Semiyotik bir etki olan anamnez, dinlemenin ve seslerin çağrışımsal gücünün neden olduğu hafızanın sık sık istemsiz yeniden canlanmasıdır.⁵ Pek çok kişi için anamnez, son derece güçlü olabilir ve sesi yansıtır. Şarkılar ve melodiler, tekerlemeler ya da hikâyeler ve şiirlerden gelen çizgiler, hafıza ve duygular için hatırlatıcı kanallar olabilir. Bazen bu işitsel unsurlar, duygusal güçleri ile bizi şaşırtacak olan bariz fotoğraflardan ve hatta konumlardan daha fazlasıdır.⁶

Sayısal devrim ve bilgi çağı ses materyallerinin internet aracılığıyla saklanmasına, yayılmasına ve gerektiğinde yeniden erişilerek ilk halinden daha iyi duruma getirilmesine olanak sağlamıştır. Arşive dayalı tarihsel kayıtlar, yeniden düzenlenerek sayısallaştırılmaya başlanmış ve buna paralel olarak radyo yayıncılığı da tarihsel önemini pekiştirerek artırdı. Günümüz teknolojileri, radyoyu eskisinden çok daha yaygın hale getirerek, radyo içeriklerine yepyeni yenilikçi boyutlar katmıştır. İşitsel içeriği elde etmek, saklamak ve ona erişmek bugünkü teknolojik imkânlarla çok daha kolaydır. Görme engelliler için önemli bir bilgi, eğlence, kültür-sanat ve haber kaynağı olan radyonun günümüzde bu amaçla nasıl kullanıldığı önemsenmesi gereken bir konudur.

1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Görsel kültürün tahakkümü altında geri plana atılan ‘söz’ün değerini yeniden vurgulamak, aynı zamanda radyonun da tüm diğer kitle iletişim araçları arasında yeniden söz almasını sağlayacaktır. İşitsel bir kültür aktarıcısı olan radyo, uzun yıllar oyunların, masalların, bilimsel bilginin, haberlerin ve yaşamın pek çok unsurunun ev sahibi oldu. Toplumsal yaşamın içinde öğrenmek için en çok kullandığımız iki duyumuz olan görme ve duyma, aynı zamanda kitle

4 Hand ve Mary, *The Radio Drama Handbook*, 4.

5 Jean François Augoyard ve Henry Torgue, *Sonic Experience A Guide To Everyday Sounds* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 2006), 21.

6 Hand ve Traynor, *The Radio Drama Handbook*, 4.

iletişim araçlarından aktarılanları da alımlamamız için gereken duyularımızdır. Bu noktada, duyarak alımladığımız, yalnızca işitsel özelliğe sahip radyo, görme duyusundan yoksun görme engelliler için en ideal kitle iletişim aracı olarak değerlendirilebilir. Tarihsel süreçte, radyonun okuma yazma bilmeyenler için dahi önemli bir bilgi kaynağı olması, onu görme engelliler için daha da önemli hale getirmektedir.

Çalışmanın amacı, günümüz radyo yayıncılığı uygulamalarının, görme engelli bireylerin ihtiyaçları için sunabileceği olanakları ortaya koymak ve daha ileri uygulamalar için öneriler sunmaktır.

2. Eğitimde Dinlemenin Rolü ve Eğitsel Radyo Yayıncılığı

Dinleme, öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır ve bireylerin öğrenme biçimlerinin, öğrenme edinimi üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Öğrenme türleriyle ilgili yapılan araştırmalar, bilgi öğrenene uygun yöntemle sunulduğunda, öğrenenlerin bilgiyi daha iyi kavradıklarını ve muhafaza ettiklerini göstermektedir. Öğrencilerin işitsel öğrenmeye eğilimli olmaları, onların işitsel içeriklerden etkili biçimde faydalanmasını gerekli kılar. Bunun yanında, içerik üretenlerden ve öğretici pozisyonunda olan bireylerden de işitsel içerikleri zenginleştirmeleri beklenir.⁷

Radyo, bütünüyle işitsel olan tekniği ve içerikleriyle işitsel öğrenenler için önemli bir araçtır. Görme engelli bireylerin, görme yetilerindeki eksiklik ya da yoksunluk, onların işitsel becerilerini geliştirme konusundaki çabalarında yönlendirici olur. Görme engelli bireylerin gelişmiş işitsel becerileri, onların öğrenme süreçlerine de yansır ve radyo, bu süreçte görme engelliler için daha da anlam kazanır.

Görme engelli bireyler, boş zaman aktivitesi olarak sıklıkla radyo dinlemeyi tercih etmektedirler.⁸ Mary Ann Doane'nin sinema ve görme çerçevesinde tartıştığı,⁹ teknolojik aygıtların insan uzuvlarını tamamlayabileceği fikrinden yola çıkan Beck, radyo yayıncılığının, duyma becerilerini geliştirebileceğini ve zenginleştirebileceğini söyler. Beck'e göre, mikrofon ve radyo alıcı cihazı, vücudun kendi eksiklikleri ile iş birliği yapan protez cihazlarına dönüşebilir.¹⁰

Duyarak öğrenme kavramı, içerisinde radyo aracılığıyla eğitimin nasıl biçimlendirilmesi gerektiği konusunda önemli ipuçları barındırır. Sophie Haroutunian-Gordon, dinlemenin

7 Melissa L. Beall - Jennifer Gill-Rosier - Jeanine Tate - Amy Matten, "State of the Context: Listening in Education", *The International Journal of Listening* 22 (2008): 123-132.

8 Rukhsana Bashir - Humara Bano - H. M. Riaz Sajjan, "Leisure Time Activities of Students with Visual Impairment", *Academic Research International* 5/5 (2014): 186-196.

9 Mary Ann Doane, "Technology's Body: Cinematic Vision in Modernity, Differences", *A Journal of Feminist Cultural Studies* 5/2 (1993): 5.

10 Beck, "Is Radio Blind Or Invisible? A Call For A Wider Debate On Listening In".

farklı türleri olduğundan söz ederek, özellikle öğrenmek için dinlemenin belirli bir karaktere sahip olması gerektiğini ve bu amaçla dinlemenin hiç de kolay olmadığını belirtir. Ona göre, dinleyerek öğrenebilmek için diyaloglara katılabilmek ve soru sorabilme imkânına sahip olmak gerekir. Etkili bir dinlemenin nasıl gerçekleşebileceğine dair Plato, Socrates ve Alman filozof Gadamer'den verdiği örneklerde, dinleyenin, dinleme süresince kafasında birtakım sorular kurduğu ve bu sorular aracılığıyla aktif dinleme sürecine katılabildiği, bunun sonucunda oluşan sohbet olanağının ise etkili bir dinleme döngüsünü tamamlayabilecek nitelikte olduğundan söz eder.¹¹

Eğitim yayıncılığının ne olduğuyla ilgili tek bir tanım yapmak mümkün görünmemektedir. Yayıncılık uygulamalarının hem tarihsel süreçteki değişimleri hem de ülkeler arasındaki uygulamaya yönelik farklılıklar eğitim yayıncılığının farklı boyutlarını ortaya koymaktadır. 1930'ların Amerikan yayıncılık sisteminde, eğitim yayıncılığı ticari yayıncılığın tam karşısına denk düşmektedir ve -sancılı bir süreçte varlık göstermişken- İngiliz BBC örneğinde kamu hizmeti yayıncılığı anlayışıyla çeşitli eğitici programlar karşımıza çıkmaktadır. Radyonun ilk yıllarında pek çok ülkede eğitim yayıncılığı belli başlı bilimlerde müfredata dayalı gerçekleştirilirken, ilerleyen yıllarda müfredata dayalı didaktik içeriklerden vazgeçilerek, eğitici içeriklerle sunulan röportajlar, drama programları, nitelikli müzik ve haber gibi farklı türde program içerikleriyle sunulmuştur. Günümüzde ise özellikle okuma yazma oranı düşük gelişmekte olan ülkelerde halen formel eğitim içerikleriyle eğitim yayıncılığı yapılmaktadır. Kamu hizmeti yayıncılığı kapsamında gerçekleştirilen yayıncılık uygulamalarında ise eğitim yayıncılığı, katılımcı bir üslupla, yerel topluluk kültürlerini merkeze alan, demokrasiyi, çok sesliliği ve toleransı güçlendirecek biçimde gerçekleştirilmektedir.¹²

Radyo, uzun yıllar dünyanın pek çok ülkesinde eğitime yönelik amaçlarla farklı formatlarda kullanılmıştır.¹³ İlk eğitim amaçlı radyo lisansı 1921'de ABD'de bulunan Salt Lake

11 Sophie Haroutunian-Gordon, "Can Listening Be Taught?", *Listening to Teach*, haz. Leonard J. Waks (USA: State University of New York Press, 2015), 85-96.

12 Bkz. Burton Paulu, *Television and Radio in the United Kingdom* (Hong Kong: University of Minnesota Press, 1981).

13 Bkz. Richard S. Lambert, *School Broadcasting in Canada* (Toronto: University of Toronto Press, 1963); Daniel Fisher, "Intimacy and Self-Abstraction: Radio as New Media in Aboriginal Australia", *Journal of Culture, Theory and Critique* 54/3 (2013): 372-393; Charles Potter ve Gordon Naidoo, "Evaluating Large-Scale Interactive Radio Programmes", *Distance Education* 30/1 (2009): 117-141; Runfang Wei, "China's Radio and TV Universities: Reflections on Theory and Practice of Open and Distance Learning", *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning* 25/1 (2010): 45-56; Sanae Tsuda ve Beverley Elsom Lafaye, "Japan's Experience of Language Contact: A Case Study of RADIO-i, a Multilingual Radio Station in Nagoya", *Language and Intercultural Communication* 5/3-4 (2005): 248-263; Usha Chandar ve Ramesh Sharma, "Bridges to Effective Learning through Radio", *International Review of Research in Open and Distance Learning* 4/1 (2003): 1-14; Gordon Naidoo ve Charles Potter, "Ethical Issues in Using Interactive Radio in South Africa", *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning* 22/2 (2007): 159-165; Aysel Aziz, "Türkiye'de Radyo Televizyon ile Eğitim Uygulamaları", *Eğitim ve Bilim Dergisi* 2/7 (1977): 19-27; Aysel Aziz, *Radyo Yayıncılığı*, 3. Basım (Ankara: Nobel Yayın, 2007).

City Üniversitesi, Wisconsin Üniversitesi ve Minnesota Üniversitesi'ne verildi. 1918 ve 1946 yılları arasında Federal İletişim Komisyonu, 200'ün üzerindeki üniversiteye eğitim radyosu lisansı sağladı. 1923'de radyo istasyonlarının yayınlarının %10'u eğitim içerikli programlar için eğitim enstitüleri tarafından sahiplenildi. Eğitim radyolarının popülerliğine karşın, 1940 yılına kadar yalnızca bir üniversite ders kredilerinin radyo üzerinden tamamlanabilmesine olanak sağladı.¹⁴ Radyo yoluyla öğretim yöntemleri uzaktan eğitim uygulamalarına teknolojik bağlamda önemli fırsatlar sunarak uzaktan eğitim yöntemlerinin de önünü açtı.

Radyo yayın içerikleri aracılığı ile eğitim, Amerika'da ilk yıllarda pek çok bilim insanı tarafından, sınırsız olanaklara sahip olağanüstü yeni bir alan olarak görülmekteydi. Radyo aracılığı ile tek bir uzman öğretmenle, milyonlarca öğrenciye ulaşma fikri heyecan verici olarak nitelendiriliyordu. O dönem pek çok önemli dergi ve gazetede bu konuda görüşler bildiriliyor ve eğitim radyosunun zorlukları ve sağladığı imkânlarla ilgili fikirler ortaya atılıyordu. Radyonun eğitim amacıyla nasıl kullanılması gerektiği ve programların nasıl tasarlanması gerektiği tartışılan önemli konulardandı. Eğitimin hangi hedef kitleye, doğrudan mı yoksa tamamlayıcı dersler olarak mı verilmesi gerektiğiyle ilgili de çokça fikir vardı. Ortaya atılan tüm fikirlerle ilgili örnek uygulamalar bulmak mümkündür.¹⁵

Radyonun ilk yıllarında, eğitim işlevine değinen psikolog Gordon Allport, eğitimcilerin kamusal eğitim sistemine yönelik çok yeni bir araçla yüz yüze geldiklerine ve bu aracın olağanüstü olanaklarının onları şaşkınlığa uğrattığına, o yıllarda henüz radyonun teknolojik ve psikolojik özelliklerini tam anlamıyla kavrayamadıklarına vurgu yapmıştır.¹⁶ O dönem yapılan araştırmalarda, radyonun eğitim amacıyla kullanımındaki önemli dezavantajlarından birinin, ortam üzerindeki etkileşimin yetersiz olmasıdır. Ancak bugün geldiğimiz teknolojik ortamda, bu sorunun da ortadan kalktığını görmekteyiz.

John G. Hedberg eğitim radyosunun hem formel ders içeriklerinden hem de bilgilendirici programlardan oluştuğunu belirtmektedir. Bununla birlikte, erken dönem eğitim radyoculuğu uygulamalarında radyo aracılığıyla alınan derslerin kredi olarak tanınması, farklı kurumların birbirlerinin derslerini tanınması gibi uygulamalar yaşamsal önem taşımaktaydı.¹⁷

14 Denise M. Casey, "A Journey to Legitimacy: The Historical Development of Distance Education through Technology", *Journal of Tech Trends* 52/2 (2008): 46.

15 Amanda Keeler, "Defining a Medium: The Educational Aspirations for Early Radio", *Journal of Radio & Audio Media* 23/2 (2016): 278-287.

16 Hadley Cantril ve Gordon W. Allport, *The Psychology of Radio* (New York: Harper&Brothers, 1935), 248.

17 John G. Hedberg, "Twenty five years of educational radio: VL2UV and its World", *Australian Journal of Educational Technology* 2/2 (1986): 74-84.

Radyonun eğitim amacıyla kullanılması, çok açıktır ki görme engelli bireylere fırsat eşitliği sağlayabilecek niteliktedir. Yalnızca dinleme üzerine kurulu bir eğitim sistemi her ne kadar pasif bir öğrenme sürecine işaret etse de -günümüz etkileşimli iletişim olanakları göz önünde bulundurulduğunda- bu sorunun çözümüne yönelik pek çok alternatif üretilebilir. Radyonun bugün hala görme engelli bireyler için en önemli bilgi edinme araçlarından biri olduğu bilinmektedir.

3. Görme Engelli Bireylerin Medyaya Erişimleri Kapsamında Radyo Yayıncılığı

Medyaya erişilebilirlik, görsel işitsel medya içeriklerinin, aksi durumda erişim sağlayamayacak olan engelli bireylerin engelleri göz önünde bulundurularak, erişime uygun hale getirilmesidir. Bu engel dil olabileceği gibi görme, işitme gibi duyu engeli de olabilmektedir.¹⁸ Erişilebilirlik için, medya içeriklerine medya servis sağlayıcılarının sundukları formda erişemeyen bireylere erişim sağlayan teknolojilerin ve araçların, servislerin, uygulamaların ve teorilerin bir bütünüdür de diyebiliriz. En bilinen erişim yöntemleri ise işitme engelliler için altyazı, görme engelliler için ise sesli betimlemedir.¹⁹

Dünya Sağlık Örgütü'nün (World Health Organization, WHO) verilerine göre dünyada 253 milyon görme bozukluğu olan bireyin bulunduğu ve bu bireylerin 36 milyonunun bütünüyle görme engelli olduğu,²⁰ Türkiye'de ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Ulusal Engelliler Veritabanı'nın (ÖZVERİ) bilgilerine göre yaklaşık 220 bin görme engelli bireyin olduğu dikkate alındığında, medyaya erişilebilirlik kavramının önemi daha fazla anlaşılacaktır.²¹

Medyaya erişilebilirlik ile ilgili, devletler birtakım yasal düzenlemeler yapmaktadır. Gerek ABD'de gerek Avrupa Birliği'nde gerekse Türkiye'de engelli bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine, medya içeriklerine erişiminin sağlanması konusunda adımlar atılması için sözleşmeler, kanunlar ve düzenlemeler yapılmaktadır.

ABD'de 2010'da imzalanan 21. yüzyıl İletişim ve Video Erişilebilirliği Kanunu, 1980'ler ve 1990'lardaki erişilebilirlik kanunlarını, 21. yüzyıl iletişim teknolojilerini, dijital, geniş bant

18 Jorge Diaz-Cintas, "A Question Of Accessibility For All Audiovisual Translation Today", *Translating Today Magazine* 4 (2005): 3-5.

19 Gian Maria Greco, "On Accessibility as a Human Right, with an Application to Media Accessibility", *Researching Audio Description New Approaches*, haz. Anna Matamala, Pilar Orero (London: Palgrave Macmillan, 2016), 11-34.

20 "Blindness and Visual Impairment", erişim: 11 Ekim, 2018, <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

21 "Türkiye'deki Engellilere İlişkin En Detay Bilgiler", erişim: 14 Ekim, 2013, <https://www.sgkrehberi.com/haber/11037/turkiye-deki-engellilere-iliskin-en-detay-bilgiler.html>

ve mobil yenilikleri de içerecek şekilde güncellenmiştir. Bu kanun, iletişim araçlarının, internetin, elektronik mesajlaşmanın, video konferans sistemlerinin engelli bireylerin kullanımına uygun şekle getirilmesini, bunun yanı sıra video program dağıtımçı ve sağlayıcılarının, görme engelli bireylerin erişimine uygun şekilde acil durum bilgilerini iletmesini ve bu içeriklerin iletildiği ekipmanların görme engelli bireylerin erişim sağlayacağı şekilde tasarlanmasını gerekli kılmaktadır.²²

Birleşmiş Milletler Engelli Bireylerin Hakları Sözleşmesi'nin erişilebilirlik başlıklı 9. maddesinde, taraf devletlerce, engelli bireylerin toplumun diğer bireyleri ile eşit şekilde gerek kentsel gerek kırsal alanlarda, fiziki alanlardan ulaşma, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişebilmeleri doğrultusunda gerekli önlemlerin alınması ve engellerin giderilmesi teşvik edilmektedir. İlgili sözleşmede, fiziki şartların erişilebilirliğe uyumlu hale getirilmesi, işitme ve görme engelli bireylerin işaret dili ve Braille alfabesi ile hizmetlere erişimi ve bunun yanı sıra iletişim ve bilgi teknolojilerine erişimin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Sözleşme, yeni iletişim teknolojileri ve internete erişimin sağlanması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin tasarımında, dağıtımında, geliştirilmesinde erişilebilirliğe yönelik adımların atılması ve bu bilgi-iletişim teknolojilerine engelli bireylerin minimum bedelle erişebilmeleri yönünde taraf devletlerin gerekli düzenlemeleri yapması gerektiğini belirtmektedir.²³

Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi'nin 7. maddesine göre, Avrupa Birliği üye devletleri, kendi yetki sınırları içerisindeki medya servis sağlayıcılarını, içeriklerin görme veya işitme engelli bireylerin erişimine göre düzenlenmesi hususunda teşvik etmelidir. Bu düzenleme maddesine, erişilebilirliğin geliştirilmesinin de teşvik edilmesi gerektiği ibaresi eklenmiştir. Ayrıca, erişilebilirlikle ilgili rapor sunulması, erişilebilirlikle ilgili şikâyetlerin alınması için iribat noktalarının kurulması, erişilebilir acil durum bilgilerinin görsel-işitsel medya servis sağlayıcıları aracılığıyla topluma iletilmesi gibi zorunluluklar da getirilmiştir.²⁴

Türkiye'de de yayıncılık esaslarını düzenleyen kuruluş olan RTÜK'ün konuyla ilgili çeşitli düzenlemeleri mevcuttur. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'un Üst Kurul'un görev ve yetkilerini düzenleyen 37. maddesinin 1. fıkrasının 'ö' bendinde, Üst Kurul'un "*Engellilerin ve yaşlıların yayın hizmetlerine ve yeni*

22 "21st Century Communications and Video Accessibility Act (CVAA)", erişim: 8 Eylül, 2017, <https://www.fcc.gov/consumers/guides/21st-century-communications-and-video-accessibility-act-cvaa>

23 "Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)", erişim: 26 Eylül, 2018, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-9-accessibility.html>

24 "Update On The Revised Rules For Audio-Visual Media Services (AVSM)", erişim: 26 Eylül, 2018, <http://www.euroblind.org/newsletter/2018/august/en/update-revised-rules-audio-visual-media-services-avsm>

teknolojilere erişimini kolaylaştırmak amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını teşvik etmek.” ibaresi yer almaktadır.²⁵

İlgili yönetmelikte yapılan değişikliklerle, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’na bağlı kanallarda yayınlanan film, dizi ve haber programlarında işitme engelli bireylere yönelik altyazı hizmeti verilmesi gerekmektedir. Altyazılı medya içeriklerinin, üç yıl içerisinde tüm içeriklerin en az yüzde 30’una, beş yıl içerisinde ise yüzde 50’sine denk gelmesi gerekmektedir. Özel yayın kuruluşlarında ise bu oranlar üç yıl içerisinde yüzde 20, beş yıl içerisinde ise yüzde 40 olarak belirlenmiştir.²⁶

Türkiye’de ve dünyada medya erişilebilirliği ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler, işitme ve görme engelli bireylerin yalnızca görme ve duyma eylemlerine alternatif bir olanak sunma gayretiyle teknik boyutta ele alınarak, içeriklerle ilgili konuları çoğunlukla kapsam dışı bırakmıştır. Bu düzenlemeler daha çok televizyon özelinde değerlendirilerek, alt yazı ya da sesli betimleme gibi teknik uygulamaları öne çıkarmıştır. Radyoyu da içerecek erişilebilirlik uygulamaları, daha özenli bir çalışma gerektirmektedir. Çünkü radyo işitsel doğası gereği, görme engelli bireylerin ihtiyaçlarına kendiliğinden cevap verse de içeriklerinin zenginleştirilmesi ve görselleştirmeye uygun hale getirilmesi ile erişilebilirlik konusunda görme engellilere daha etkili hizmet verebilme kapasitesine sahiptir. Radyo tiyatroları, sesli kitap uygulamaları ve betimlenebilir radyo haberleri gibi radyo program içerikleri, bu tür uygulamalara verilebilecek önemli örneklerdir. Günümüz müzik ağırlıklı radyo yayıncılığında, hayal gücünü geliştirmeye yönelik program içeriklerinin neredeyse terk edilmiş olması, radyo haberlerinin ya televizyon haberlerinin görsel unsurlarıyla birlikte doğrudan radyoya aktarılması yoluyla ya da çok kısa müzikli metinlerle verilmesi, yukarıda sözü edilen programları görme engelliler için daha önemli kılmaktadır.

4. Radyo Tiyatrosu, Sesli Betimleme, Sesli Kitap ve Görme Engelliler

Radyo tiyatroları, diğer pek çok tür gibi bir program türüdür. Ancak, radyonun görsel dünyaya açılan ilk ve en eski türlerinden biridir. Diğer tüm radyo içeriklerinden daha fazla teknik ve içeriksel malzeme gerektirir. Radyo tiyatroları aynı zamanda, belirli bir kültürel alanın yalnızca ses aracılığıyla, zihinlerde görsel bir hikâyeye dönüştürülme sürecidir.

1920’lerde radyo tiyatrosunun ilk örneklerinden bazıları, sahne yapımlarının doğrudan yayınlanmasına dayalı işlerdi. Bu örnekler, tiyatrodan oynanan bir oyunu ‘dinleme’den ibaretti.

25 “Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun”, erişim: 26 Eylül, 2018, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf>

26 “Yayın Hizmeti Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, erişim: 26 Eylül, 2018, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140403-1.htm>

John Schneider, 1914'te Kaliforniya'daki bir kolej oditoryumundan bir sahne oyununun canlı yayınından bahsetmektedir.²⁷ Dahası, Howard Blue da dâhil olmak üzere yayın tarihçileri, Ağustos 1922'de WGY'de (Schenectady, New York) yayınlanan 'Eugene Walter'ın The Wolf' oyununu ilk hava draması olarak kayda geçirmişlerdir.²⁸ Yayın tarihçisi Elizabeth McLeod,²⁹ bir tiyatro oyuncusu olan Edward H. Smith'in 1922'de WGY Program Direktörü Kolin Hager'e radyo için sahne oyunlarını uyarlama önerisini, üretimin daha ayrıntılı bir bağlamı olarak görmektedir. Böylece, tüm unsurlarıyla ilk gerçek radyo tiyatrosu olan 'The Wolf' 40 dakikalık bir radyo tiyatrosu olarak sahne oyuncularınca gerçekleştirildi.

20. yüzyılın yeterince önemsenmemiş bir edebi alanı olarak nitelendirilen radyo tiyatroları, içinde taşıdığı potansiyel ve yarattığı etki bakımından günümüzde çok daha fazla önemsenmesi gereken bir alandır. İlk radyo tiyatrosundan, Orson Welles'in kitleleri etkilemiş olan Dünyalar Savaşı'na, radyo tiyatrolarının kör bir ses aracı olduğu fikrinden, günümüz koşullarının sağladığı olanaklara kadar, bir radyo tiyatrosu, medya tarihi ve iletişim teorileriyle birlikte, uygulamalı alanlar olan yapım-yönetim, yazım, ses tasarımı süreçlerini bir araya getirir. Crook yazdığı kitapta, teorisyenlerin, uygulayıcıların ve izler kitlenin radyo tiyatrolarına daha fazla önem vermeleri için gerekli olan izleri sürmüştür.³⁰

Radyo tiyatrolarını televizyon içerikleriyle karşılaştıran Hand, radyo tiyatrolarının anahtarının ses ve hayal gücü olduğunu ve bunların bireyleri etkin kıldığını söyler. Radyo tiyatrolarındaki hayal gücüne yönelik eylemleri televizyonda gerçekleştirmek mümkün değildir. Bir araba çarpışmasını televizyonda izler ve o resmin üzerine herhangi bir şey eklemekten olduğu gibi kabul edersiniz. Radyo tiyatrosundaki araba çarpışmasına ait tüm resimler size aittir, sizin hayal gücünüzün ürünleridir.³¹

Görme engelli bireyler için önemli bir edebi alan olan radyo tiyatroları, farklı sanat dalları için farklı uygulamaların da mümkün olabileceğini gösterdi ve sesli betimleme yöntemi, görsel unsurlara dayalı pek çok edebi alanın sesle ayrıca kurgulanabileceğini ortaya koydu.

Film, tiyatro gösterileri, müze turları gibi sanatsal içerik ve faaliyetlerde, görme engelli bireylerin sanatın bu biçimlerine de ulaşabilmeleri açısından sesli betimleme yöntemi kullanılır. Özellikle film alanında kullanılan sesli betimleme, işitsel bir film ortaya çıkarır. İşitsel

27 Tim Crook, *Radio Drama: Theory and Practice* (London: Routledge, 1999), 4-5.

28 Howard Blue, *Words at War: World War II Era Radio Drama and the Postwar Broadcasting Blacklist* (London: Scarecrow, 2002), 1.

29 Elizabeth McLeod, "The WGY Players and the Birth of Radio Drama", erişim: 29 Eylül, 2018, <http://www.otr.org/FILES/Articles/Elizabeth%20McLeod/WGY%20and%20the%20Birth%20of%20Radio%20Drama.htm>

30 Crook, *Radio Drama: Theory and Practice*.

31 Richard J Hand, *Terror on the Air! Horror Radio in America 1931-1952* (North Carolina: McFarland, 2006), 36.

film kavramı ve radyo tiyatroları arasında benzerlikler olsa da betimlenmiş işitsel filmi radyo tiyatrosundan ayıran temel fark işitsel film betimlemesinde öykülemenin olmamasıdır. Radyo tiyatrosu, yalnızca sesle yaratılan dramatik bir hikâyedir ve görsel unsurlara gereksinim duymaz.³² Radyo tiyatrosundaki ses unsurları verili bir görselin betimlemesi değil, hayal ürünü olan bir görsel dünyanın yaratılmasına yöneliktir. Sesli betimleme ise verili bir görselin anlatılarak aktarılması sürecidir. Radyo tiyatrosu, dinleyicilerinden hayal güçlerini kullanmalarını beklerken, sesli betimleme bu hayal gücünün sınırlarını daha keskin biçimde çizer.

Sesli betimleme, görme engellilere yönelik hazırlanan televizyon programları, sinema filmleri ve tiyatro oyunlarında kullanılan 1970’li yıllarda ABD’de geliştirilen bir tekniktir. Ek öyküleme yöntemiyle, hareketler, vücut dilleri, yüz mimikleri, manzara ve kostümler açıklanır. Açıklamalar, diyaloglar arasında uygun yerlere denk getirilir ve müzik ya da efektlerle karışmaması sağlanır. Aslında, sesli betimleme yöntemi, görebilen bireylerin dünyada görsel anlamda neler olup bittiğini görme engelli bireylere anlatması kadar eski bir yöntemdir. Ancak bir teknik olarak resmiyet kazanması, 1980’li yılların başında farklı tiyatrolarda, görme engelli bireylerin içeriklerden daha fazla keyif alabilmelerine yönelik uygulamalarla başlamıştır. Günümüzde sesli betimleme yönteminden, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde, bazı Avrupa ülkelerinde ve Japonya’da, sinema ve televizyon içeriklerinde sıklıkla faydalanılmaktadır.³³

Radyo araştırmalarından elde edilen bilgiler, sesin daha canlı zihinsel görüntüler üretme yollarını ortaya koymaktadır. Ses efektleri ve sesli betimleme arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılması, yalnızca işitsel bilgiye bağımlı olan kişiler için görsel-işitsel ortama erişimin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Görme engelli bireyler, sesli betimlemeyi yazılı bir metinden çok, doğal işitsel unsurlar olarak sadece kulak yoluyla alımlarlar. Sesli betimleme, pek çok farklı ses kaynağının arasında bir ses kaynağıdır ve tek başına ses ile çok duyulu bir deneyim oluşturmak için mevcut diyalog, müzik ve ses efektleri ile etkileşime girer.³⁴

Günümüzde, sayısal ses kayıt, yayın ve dağıtım teknolojilerinin gelişmesi sonucunda görme engellilere yönelik uygulanan sesli kitap son derece yaygın bir girişimdir. Önceleri yalnızca görme engelliler için üretilen bu kitaplar, günümüzde büyük bir sektör halini almış ve daha geniş kitlelere pazarlanmaya başlanmıştır. Çeşitli radyo istasyonlarında, sesli kitap

32 Mariana Julieta Lopez ve Sandra Pauletto, “The Design of an Audio Film For The Visually Impaired”, erişim: 14 Ekim 2018, <https://smartech.gatech.edu/bitstream/handle/1853/51421/LopezPauletto2009.pdf>

33 Bernd Benecke, “Audio-Description”, *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators’ Journal*, 49/1 (2004): 78-80.

34 Louise Fryer, “Audio Description As Audio Drama – A Practitioner’s Point Of View”, *Perspectives: Studies in Translatology* 18/3 (2010): 205-213.

köşelerine ve programlarına rastlamak mümkündür. Öyle ki, ülkemizde de gönüllülük esasına dayalı çeşitli girişimlerle, görme engelliler için sesli kitap okuma projeleri gerçekleştirilmektedir (bkz. SEBEDER, GETEM, İBB Sesli Kütüphane, TÜRGÖK).³⁵ Sayısal ses teknolojileri ve internet aracılığıyla kaydedilen sesli kitaplar, çok daha kolay biçimde saklanmakta ve dağıtılmaktadır. Basit bir radyo stüdyosunda kolaylıkla üretilebilen bu yapımlar, radyoların da görme engelliler yararına önemsemesi gereken bir uygulamadır.

Ücretsiz podcast üreten ve yayan bir web sitesi olan ‘The Drama Pod’ un organizatörü Tim Heffernan, günümüz sesli kitap endüstrisini eleştirerek, sesli kitap ücretlerinin kitabın basılı halinden dahi pahalı olmasını anlamsız bulduğunu belirtmektedir. Heffernan, görme engelli bireyler için ses eğlencesi üreten merkezlerle yaptıkları anlaşmalar sonucunda görme engelliler için yüksek ses kalitesinde çok düşük ücretlerle sesli kitap üretilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir.³⁶

5. Türkiye’de ve Dünya’da Görme Engelliler İçin Çeşitli Radyo İçerik Uygulamaları

Türkiye ve dünyadaki örneklere bakıldığında, görme engelli bireyler için radyo uygulamalarının kısıtlı olduğu görülmektedir. Radyo işitsel doğası gereği özellikle görme engelliler için önemli bir kitle iletişim aracı olmakla birlikte, günümüz yaygın radyo yayıncılık uygulamaları, radyoyu görme engelliler için önemli bir alternatif olmaktan uzaklaştırmıştır.

Avrupa’nın görme engellilere yönelik ilk radyosu olan RNIB Connect Radio, Royal National Institute of Blind People tarafından 2003 yılında kurulmuştur. Önceleri günde iki saat çevrimiçi yayın yapan ve adı VIP (Visually Impaired People) olan radyo 2007’de adını RNIB Insight Radio, 2016’da da RNIB Connect Radio olarak değiştirmiştir. RNIB Connect Radio hem çevrimiçi 7/24 yayın yapmakta hem de Glasgow’da FM bandında yayın yapmaktadır.³⁷ İçerikleri arasında haber, müzik, eğlence, röportaj ve insanların ilgisini çekebilecek çeşitli konularla birlikte sesli kitap uygulamaları da bulunmaktadır. Programlarıyla, görme engelli bireylerin, yazılı basında yer alan haberlere erişimlerini sağlamak amacıyla kendilerine yönelik haber ve enformasyona ait görsel bir resim sunmaya odaklanmaktadır. Çoğunlukla konuşma ağırlıklı programlar yayınlayan radyonun spikerleri de görme engelli bireylerden oluşmaktadır.³⁸ Bu radyonun, görme engelli bireylerin erişimlerine yönelik içerik geliştirme-

35 “SEBEDER,” erişim 26 Eylül, 2018, <http://sebeder.org/>, “GETEM”, erişim: 26 Eylül, 2018, <http://getem.boun.edu.tr/>, “İBB Sesli Kütüphane,” erişim 26 Eylül, 2018, <https://seslikutuphane.ibt.gov.tr/tr/>, “TÜRGÖK”, erişim: 26 Eylül, 2018, <http://www.turgok.org/>

36 Hand ve Traynor, *The Radio Drama Handbook*, 77.

37 “About Us”, erişim: 26 Eylül 2018, <http://www.insightradio.co.uk/about-us.html#.W6t0q2gzZPY>

38 “Public File”, erişim: 26 Eylül 2018, <http://www.insightradio.co.uk/public-file.html#.W7SAre6FOUK>

sinin yanı sıra, onlar için bir istihdam alanı yaratması, radyo programları aracılığıyla onların kendilerini ifade edebilmelerine olanak sağlaması ayrıca önemlidir. Görme engelli bireylerin bizzat ihtiyaç duydukları içerikleri kendilerinin üretmeleri, çok daha etkili bir görme engelli radyosunun ortaya çıkmasını sağlar.

Bir diğer Britanya örneği ise BBC'nin In Touch adlı radyo programıdır. BBC Radio 4'te yayınlanan program, görme engellilere yönelik haber, yorum, bilgi aktarmaktadır. 1961 yılında BBC Home Service tarafından yayına başlayan program, dünyada görme engellilere yönelik ilk ulusal çapta yayınlanan radyo programı olmuştur. 1967'de BBC Home Service'in BBC Radio 4 adını almasıyla birlikte yayınlarına devam etmektedir. Periyodik olarak yayınlanan programın podcastlerine de web sitesi üzerinden ulaşılmaktadır.³⁹

BlindRadio, görme engellileri erişmek istedikleri radyolara yönlendiren, görme engelli dostu bir web sitesi olarak, görme engelli bireylerin radyoyu sadece sevmeleri değil radyoya ihtiyaç duymaları fikrinden hareketle, diğer medya kaynaklarının erişiminin kısıtlı olması nedeniyle, 2003 yılında kurulmuştur. Web sitesi üzerinden çok sayıda radyo, çevrimiçi olarak dinlenebilmektedir.⁴⁰

LARRS (The Los Angeles Radio Reading Service) ise Los Angeles'te görme engellilere yönelik yayın yapan bir radyo istasyonudur. Yazılı basında yer alan bilgilere erişemeyen görme engelli bireylerin bu ihtiyacına yönelik FM bandında yayın yapmaktadır. Yayınlarına, haber, dergi, kitap, yerel etkinlikler, seçimler, arka sayfa hikâyeleri, spor haberleri, karikatür, alışveriş ve reklam gibi içerikleri dâhil eden radyo, görme engelli bireylere çeşitli olanaklar sunmaktadır.⁴¹

ACB Radio, American Council of the Blind tarafından internet üzerinden yayın yapmakta olan, görme engelli bireylere yönelik güncel ve dünya çapında bilgileri aktaran ve görme engelli programcılar tarafından hazırlanan programları bünyesinde barındıran bir radyodur. Ayrıca ACB Radio, görme engelli müzisyenlerin ve sanatçıların kendilerini ifade ettikleri bir platform olma özelliğini de taşımaktadır.⁴² ACB Radio web sitesinde podcastler barındırmakla birlikte, 2017 yılında gerçekleşen güneş tutulmasını canlı olarak sesli betimleyerek görme engelli bireylerin tutulmayı deneyimlemesini de sağlamıştır.⁴³ ACB Radyo'nun görme

39 "In Touch", erişim: 26 Eylül 2018, <http://www.wikizero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvSW5fVG9lY2hfKHJhZGlvX3Nlcmllcyk>

40 "Blind Radio", erişim: 26 Eylül 2018, http://www.blindradio.co.uk/blindradio_contact.php

41 "LARRS", erişim: 26 Eylül 2018, <http://larrs.org/>

42 "ACB Radio", erişim: 26 Eylül 2018, <http://acbradio.org/>

43 "ACB Radio Offers a Live Audio-Described Broadcast of the Upcoming Solar Eclipse", erişim: 11 Ağustos 2017, <https://coolblindtech.com/acb-radio-offers-a-live-audio-described-broadcast-of-the-upcoming-solar-eclipse/>

engellilerin yaşamlarına çok daha bütünlüklü yaklaştığı söylenebilir. Hem istihdam konusunda sağladığı olanak hem de içeriklere malzeme olabilecek kültür-sanat kategorisinde dahi görme engelli bireylere öncelik vermesi, uygulamanın görme engelliler üzerindeki etkisini güçlendirebilir.

In Focus, Association of Blind Citizens tarafından aylık olarak yayınlanan görme engelli bireylere yönelik bir radyo programıdır. Web sitesi üzerinden podcast olarak erişime açık bulunan program, 2003 yılının Nisan ayında yayınlanmaya başlanmıştır. Programda görme engelliler için yardımcı teknolojik aletler, var olan iletişim araçlarının görme engellilerin kullanımına uygun hale getirilmesi, görme engelliler için spor, müzik dersleri, gezi grupları, erişilebilir bilgisayar oyunları gibi konular işlenmektedir.⁴⁴

Görme engelli bireyler için daha çok, alternatif yayıncılık teknolojileri kullanılarak radyo yayıncılığı uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Görme engelli bireylerin bu teknolojiyi kullanım kolaylıkları ayırt edici bir fark yaratır. Görme engelli bireylerin erişilebilir radyo kullanımları üzerine yapılan bir araştırma sonucunda yayınlanan raporda, onların sesli bildirim sağlayan radyoları daha kolay kullanabildikleri ortaya konmaktadır. Bu kullanım kolaylığı, radyo cihazındaki tuşlara basıldığında sesli bildirim sağlanarak, hangi tuşa basıldığının kendilerine sesli olarak bildirilmesini içermektedir. Ayrıca, sesli bildirim, dijital radyo cihazı ekranı üzerindeki bilgileri okuyarak görme engelli bireylere dinledikleri radyo istasyonunun ve çalan müzik parçasının adı, müzik türü gibi bilgileri aktarmaktadır.⁴⁵ Görme engelli bireylerin radyo cihazının menü tuşlarını kolayca kullanmaları, cihazın dinleme ayarlarının kolayca yapılabilmesi için sesli bildirim, dijital radyo yayıncılığının en önemli özelliğidir. Bu doğrultuda, radyo cihazları görme engelli bireyler için tasarlanırken, tüketicinin durumunun göz önüne alınması gerektiği vurgulanmaktadır.⁴⁶

Türkiye’de görme engellilere yönelik radyo yayıncılığı uygulamaları son derece kısıtlıdır. Eğitimde Görme Engelliler Derneği bünyesinde yer alan EGED Radyo, 2009 yılında kurulan, görme engellilere yönelik kültür, sanat içerikleri ve eğitici, bilgilendirici unsurları barındıran programlar gerçekleştiren bir web radyo olarak yayın yapmaktadır. İlk adı Görme Engelli Öğrenciler Radyosu olan radyo, derneğin kurulmasının ardından EGED Radyo olarak isim

44 “In Focus”, erişim: 26 Eylül 2018, <https://www.blindcitizens.org/infocus.htm>

45 Jonathan Freeman - Jane Lessiter - Eva Ferrari, “Are You Really Listening? The Equipment Needs Of Blind And Partially Sighted Consumers For Accessible And Usable Digital Radio”, erişim: 08 Ekim 2018, https://www.rnib.org.uk/sites/default/files/Are_you_really_listeniing_full.pdf

46 Michael Starling ve Ellyn Sheffield, “Accessible Digital Radio Broadcast Services An Idea Whose Technology Is Arriving,” erişim 10 Ekim, 2018, https://www.itu.int/ITU-D/study_groups/SGP_2006-2010/events/2007/Workshops/documents/15-starling-sheffield.pdf

değiştirmiştir. Belgesel ve tartışma programları ve eğitim odaklı radyo programları, radyonun diğer içerikleri arasındadır.⁴⁷ Radyonun güncel olduğu konusunda şüphe uyandıran web sitesi, programların periyodik olarak gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda da soru işaretleri barındırmaktadır.

Görme engelliler için uygulanan erişilebilirlik hizmetleri genellikle televizyon izleyicisi olan görme engellileri hedeflemekte, uygulamaların radyo ile bağlantısı yalnızca sesli betimleme yöntemiyle ilişkilendirilebilmektedir. RTÜK düzenlemelerinin ardından televizyonda sesli betimlemeli yayınların yer aldığı görülmektedir. TRT, KANAL D, STAR TV, SHOW TV gibi televizyon kanallarında sesli betimlemeli diziler yayınlanmaktadır.

NTV Radyo, görme engellilerin televizyona erişimleri kapsamında uygulanan sesli betimleme yöntemini radyo yayıncılığıyla bütünleştirerek, SEBEDER ve STAR TV iş birliği ile yeni bir girişimde bulunmuştur. Bu kapsamda, *Muhteşem Yüzyıl* adlı televizyon dizisi sesli betimlenerek radyo dinleyicilerine sunulmuştur. Bu uygulama ile görme engelli bireyler, dizinin tekrar bölümlerini sesli betimlemeli olarak takip edebilme imkânına kavuşmuştur.⁴⁸

Sesli betimleme uygulamaları yalnızca televizyon dizileriyle sınırlı değildir. Sesli Betimleme Derneği ve GETEM iş birliği ile sinema filmleri, basılı kaynaklar, diziler, tiyatro oyunları sesli betimlenerek görme engelli bireylerin erişimine açılmıştır. GETEM'in web sitesinde akademik kaynaklar, hikâye, roman vb. basılı kaynaklar, radyo tiyatroları, sesli betimlemeli filmler gibi içerikleri bulmak mümkündür.⁴⁹

NTV Radyo örneği, televizyon için üretilen erişilebilirlik uygulamalarının radyoya uyarlanmasının ve içeriklerin radyo dinleyicisi olan görme engellilere ulaştırılmasının hem teknik hem de içerik açısından mümkün olduğunu göstermektedir. GETEM gibi kurumlarca görme engellilere yönelik üretilen zengin içeriklerin radyo dinleyicisi olan görme engellilerle buluşturulması, bu içeriklerin etki alanını da genişletecektir.

Sonuç Yerine

Radyo, var olduğu ilk günden beri biçimsel ve içeriksel bakımdan pek çok evrimsel süreç geçirmiştir. Teknolojisiyle, her zaman kolay ulaşılabilen, dolayısıyla yaygın, daha az karmaşık yapıda, ucuz, hızlı ve etkili bir kitle iletişim aracı olarak kabul edilmiştir. Bu özellikleri, radyo yayıncılığı uygulamalarını çeşitlendirmiştir ve radyonun özel ihtiyaçlara yönelik hizmet ver-

47 “EGED Radyo”, erişim: 26 Eylül 2018, <http://eged.org/radyo>

48 “Muhteşem Yüzyıl Dizisi Ntv Radyoda Bir Kez Daha Can Buluyor”, erişim: 26 Eylül 2018 <http://www.sebeder.org/haber-detay.php?id=1293&s>

49 “GETEM Hakkında”, erişim: 26 Eylül 2018, <http://getem.boun.edu.tr/?q=node/17929>

mesine olanak sağlamıştır. Radyonun eğitim-öğretim için sağladığı olanaklar ve bu alandaki uygulamaları, toplumlar üzerinde önemli izler bırakmıştır. Hastane radyoları hastalara, hapishane radyoları mahkûmlara, eğitim radyoları öğrenenlere, olağanüstü hâl radyoları topluluk ve toplumlara umut olmuştur.

İzler-kitle olarak ele alındıklarında, görme engellilerin en fazla erişim özgürlüğüne sahip oldukları kitle iletişim aracı, işitsel doğası gereği radyo olmuştur. Görme engelliler tüm dünyada çok uzun yıllar radyodan faydalanmışlardır. Ancak, radyonun teknolojik gelişmelerle paralel biçimde günümüzdeki kadar tematikleşmediği ve yaygınlaşmadığı dönemlerde görme engelliler radyodan, engeli bulunmayan diğer radyo dinleyicilerine sunulan standartlar ölçüsünde istifade edebilmişlerdir. Özellikle 2000'ler sonrası internetin yayıncılık uygulamalarına sunduğu olanaklar, radyo için çok büyük fırsatlar ortaya koymuş ve tüm dünyada özelleştirilmiş radyo yayıncılık uygulamaları hızla artmıştır. Geline bu noktada, hastalara, mahkûmlara, perakende müşterilerine, öğrencilere, kurum çalışanlarına ve daha pek çok özelleştirilmiş kitleye özellikli yayın olanağı sunan radyonun, yalnızca görme engellilere yönelik içerikler de üretmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, üretilen içeriklerin web radyosu ortamından sunumunda, sesli yönlendirmelere dayalı teknolojinin kullanımını kolaylaştırıcı özellikler eklemek de kolaylaşmıştır.

Dünyada ve çok az sayıda olan Türkiye'deki örneklerine bakıldığında, radyonun doğrudan görme engellileri hedefine alan radyo program içerikleri ya da uygulamalarının radyo tiyatroları, sesli betimleme yöntemi ile sunulan filmler, diziler ve diğer tüm öyküsel kurgusu olan görsel içerikler, sesli kitaplar, radyo özelinde hazırlanan ve sunulan haberler gibi içerikler olduğu görülmektedir.

Yasalar, her ne kadar görme engellilerin medyaya erişimleri kapsamında düzenlemeler getirirse de uygulamaların daha çok televizyon ve sinema gibi alanları kapsadığı görülmektedir. Sesli betimleme yöntemi, yalnızca televizyonla sınırlı tutulacak bir uygulama değildir. Radyo, doğası gereği görme engellilere hizmet etse de, yaygın radyo yayıncılığı uygulamalarında onların görsel dünyalarına hizmet edebilecek radyo program içerikleri bulmak oldukça güçtür. Yasal düzenlemelerin, bu gerçekliği hesaba katarak radyoları da içerecek biçimde revize edilmesi, görme engellilerin radyodan sağlayacakları faydayı artıracaktır.

Türkiye'de görme engellilerin medyaya erişimleri kapsamında son yıllarda tatmin edici uygulamalar gerçekleştirilmekte ancak bunların radyoya uyarlanması ya da radyo ile ilişkisinin kurulması konusunda ciddi eksiklikler bulunmaktadır. Bu konuda atılacak adımlar, teknolojinin etkin kullanılması ve görme engellilere yönelik topluluk radyolarının teşvik edil-

mesi, hem radyonun tarihsel değerine olumlu katkılar sağlayacak hem de görme engellilerin ihtiyaçlarına daha etkin cevap verebilecektir.

Radyo program içeriklerinin görme engelli bireyler için zenginleştirilmesi tek başına görme engelli bireylerin radyoya erişimi için yeterli olmamaktadır. Radyo alıcılarının ve dijital radyo yayıncılığı uygulamalarının da görme engellilerin erişimine uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Çevrimiçi radyo yayıncılığı uygulamalarında, web sitelerinin görme engelli bireylerin erişimine uyumlu hale getirilmemesi halinde görme engellilerin radyo yayınlarından faydalanmaları da kısıtlı olacaktır. Dijital radyo yayıncılığı uygulamalarının bir parçası olan şarkı ve şarkıcı bilgilerinin ekranda görüntülenmesi, buna yönelik anonsların yapılmaması görme engellilerin bu bilgilere erişimini kısıtlamaktadır.

Kaynakça / References

- “About Us”. Erişim. 26 Eylül 2018. <http://www.insightradio.co.uk/about-us.html#.W6t0q2gzZPY>
- “ACB Radio”. Erişim: 26 Eylül 2018. <http://acbradio.org/>
- “ACB Radio Offers a Live Audio-Described Broadcast of the Upcoming Solar Eclipse”. Erişim 26 Eylül 2018 <https://coolblindtech.com/acb-radio-offers-a-live-audio-described-broadcast-of-the-upcoming-solar-eclipse/>
- Beck, Alan. “Is Radio Blind Or Invisible? A Call For A Wider Debate On Listening In”. Erişim: 04 Ekim 2018. http://ecoear.proscenia.net/wfaelibrary/library/articles/beck_blindness.pdf
- Augoyard, Jean François - Torgue, Henry. *Sonic Experience A Guide To Everyday Sounds*. Montreal: McGill-Queen’s University Press, 2006.
- Aziz, Aysel. “Türkiye’de Radyo Televizyon ile Eğitim Uygulamaları”. *Eğitim ve Bilim Dergisi* 2/7 (1977): 19-27. Erişim 14 Ekim 2018. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5583>
- Aziz, Aysel. *Radyo Yayıncılığı*. 3. Basım. Ankara: Nobel Yayın, 2007.
- Bashir, Rukhsana - Bano, Humara - Sajjan, H. M. Riaz. “Leisure Time Activities of Students with Visual Impairment”. *Academic Research International* 5/5 (2014): 186-196. Erişim 14 Ekim 2018. [http://www.savap.org.pk/journals/ARInt./Vol.5\(5\)/2014\(5.5-20\).pdf](http://www.savap.org.pk/journals/ARInt./Vol.5(5)/2014(5.5-20).pdf)
- Beall, Melissa L. - Gill-Rosier, Jennifer - Tate, Jeanine - Matten, Amy. “State of the Context: Listening in Education”. *The International Journal of Listening* 22 (2008): 123–132. Erişim: 15 Ekim, 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10904010802174826>
- Benecke, Bernd. “Audio-Description”. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators’ Journal* 49/1 (2004): 78-80. Erişim: 16 Ekim 2018. <https://www.erudit.org/en/journals/meta/2004-v49-n1-meta733/009022ar.pdf>
- “Blind Radio”. Erişim: 26 Eylül 2018. http://www.blindradio.co.uk/blindradio_contact.php
- “Blindness and Visual Impairment”. Erişim: 11 Ekim 2018. <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>
- Blue, Howard. *Words at War: World War II Era Radio Drama and the Postwar Broadcasting Blacklist*. London: Scarecrow, 2002.
- Bruce, Ian - McKennell, Aubrey - Walker, Errol. *Blind and Partially Sighted Adults in Britain: v. 1: The R.N.I.B. Survey*. U.K.: Stationery Office Books, 1991.
- Cantril, Hadley - Allport, Gordon W. *The Psychology of Radio*. New York: Harper&Brothers, 1935.

- Casey, Denise M. "A Journey to Legitimacy: The Historical Development of Distance Education through Technology". *Journal of TechTrends* 52/2 (2008): 45-51. Erişim 15 Ekim 2018. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11528-008-0135-z.pdf>
- Chandar, Usha - Sharma, Ramesh. "Bridges to Effective Learning Through Radio". *International Review of Research in Open and Distance Learning* 4/1 (2003): 1-14. Erişim: 18 Ekim 2018. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.819.8907&rep=rep1&type=pdf>
- "Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)". Erişim: 26 Eylül 2018. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/article-9-accessibility.html>
- Crook, Tim. *Radio Drama: Theory and Practice*. London: Routledge, 1999.
- Diaz-Cintas, Jorge. "A Question of Accessibility For All Audiovisual Translation Today". *Translating Today Magazine* 4 (2005): 3-5. Erişim: 14 Ekim 2018. https://www.researchgate.net/profile/Jorge_Diaz-Cintas/publication/314261855_Audiovisual_Translation_Today_-_A_question_of_accessibility_for_all/links/58be9e26458515dcd28def0c/Audiovisual-Translation-Today-A-question-of-accessibility-for-all.pdf
- Doane, Mary Ann. "Technology's Body: Cinematic Vision in Modernity, Differences". *A Journal of Feminist Cultural Studies* 5/2 (1993): 1-23.
- "EGED Radyo". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://eged.org/radyo>
- Elizabeth McLeod, "The WGY Players and the Birth of Radio Drama". Erişim: 29 Eylül 2018. <http://www.otrr.org/FILES/Articles/Elizabeth%20McLeod/WGY%20and%20the%20Birth%20Of%20Radio%20Drama.htm>
- Fisher, Daniel. "Intimacy and Self-Abstraction: Radio as New Media in Aboriginal Australia". *Journal of Culture, Theory and Critique* 54/3 (2013): 372-393. Erişim: 21 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14735784.2013.818278>
- Fryer Louise. "Audio Description As Audio Drama – A Practitioner's Point Of View". *Perspectives: Studies in Translatology* 18/3 (2010): 205-213. Erişim: 12 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0907676X.2010.485681>
- Jonathan Freeman - Jane Lessiter - Eva Ferrari, "Are You Really Listening? The Equipment Needs Of Blind And Partially Sighted Consumers For Accessible And Usable Digital Radio". Erişim: 08 Ekim 2018. https://www.nib.org.uk/sites/default/files/Are_you_really_listeniing_full.pdf
- "GETEM Hakkında". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://getem.boun.edu.tr/?q=node/17929>
- Greco, Gian Maria. "On Accessibility as a Human Right, with an Application to Media Accessibility". *Researching Audio Description New Approaches*. Haz. Anna Matamala, Pilar Orero. 11-34. London: Palgrave Macmillan, 2016.
- Hand, Richard J. *Terror on the Air! Horror Radio in America 1931–1952*. North Carolina: McFarland, 2006.
- Hand Richard J. - Traynor Mary. *The Radio Drama Handbook*. London: Continuum International Publishing Group, 2011.
- Haroutunian-Gordon, Sophie. "Can Listening Be Taught?". *Listening to Teach*. Haz. Leonard J. Waks. 85-96. USA: State University of New York Press, 2015.
- Hedberg, John G. "Twenty Five Years Of Educational Radio: VL2UV And Its World". *Australian Journal of Educational Technology* 2/2 (1986): 74-84. Erişim: 12 Ekim 2018. <https://ajet.org.au/index.php/AJET/article/view/2395>
- "In Focus". Erişim: 26 Eylül 2018. <https://www.blindcitizens.org/infocus.htm>
- "In Touch". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://www.wikizero.co/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvSW5fVG91Y2hfKHJhZGlvX3Nlcmllcyk>
- "İBB Sesli Kütüphane". Erişim: 26 Eylül 2018. <https://seslikutuphane.ibb.gov.tr/tr/>

- Keeler, Amanda. "Defining a Medium: The Educational Aspirations for Early Radio". *Journal of Radio & Audio Media* 23/2 (2016): 278-287. Erişim: 18 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19376529.2016.1223974>
- Lambert, Richard S. *School Broadcasting in Canada*. Toronto: University of Toronto Press, 1963.
- "LARRS". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://larrs.org/>
- Mariana Julieta Lopez - Sandra Pauletto, "The Design of an Audio Film For The Visually Impaired". Erişim: 14 Ekim 2018. <https://smartech.gatech.edu/bitstream/handle/1853/51421/LopezPauletto2009.pdf>
- Michael Starling - Ellyn Sheffield, "Accessible Digital Radio Broadcast Services An Idea Whose Technology Is Arriving". Erişim: 10 Ekim 2018. https://www.itu.int/ITU-D/study_groups/SGP_2006-2010/events/2007/Workshops/documents/15-starling-sheffield.pdf
- "Muhteşem Yüzyıl Dizisi Ntv Radyoda Bir Kez Daha Can Buluyor". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://www.sebeder.org/haber-detay.php?id=1293&s>
- Naidoo, Gordon - Potter, Charles. "Ethical Issues in Using Interactive Radio in South Africa". *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning* 22/2 (2007): 159-165. Erişim: 18 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680510701306707>
- Nick Moore, "The Information Needs of Visually Impaired People A Review of Research For The RNIB". Erişim: 09 Ekim 2018. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/moore-nick-rnib-report.pdf>
- Paulu, Burton. *Television and Radio in the United Kingdom*. Hong Kong: University of Minnesota Press, 1981.
- Potter, Charles - Naidoo, Gordon. "Evaluating Large-Scale Interactive Radio Programmes". *Distance Education* 30/1 (2009): 117-141. Erişim: 22 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01587910902845980>
- "Public File". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://www.insightradio.co.uk/public-file.html#.W7SAre6FOUk>
- "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6112.pdf>
- "SEBEDER". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://sebeder.org/>
- Tsuda, Sanae - Lafaye, Beverley Elsom. "Japan's Experience of Language Contact: A Case Study of RADIO-i, a Multilingual Radio Station in Nagoya". *Language and Intercultural Communication* 5/3-4 (2005): 248-263. Erişim: 22 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14708470508668899>
- "TÜRGÖK". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://www.turgok.org/>
- "Türkiye'deki Engellilere İlişkin En Detay Bilgiler". Erişim: 14 Ekim 2013. <https://www.sgkrehberi.com/haber/11037/turkiye-deki-engellilere-iliskin-en-detay-bilgiler.html>
- "Update On The Revised Rules For Audio-Visual Media Services (AVSM)". Erişim: 26 Eylül 2018. <http://www.euroblind.org/newsletter/2018/august/en/update-revised-rules-audio-visual-media-services-avsm>
- Wei, Runfang. "China's Radio and TV Universities: Reflections on Theory and Practice of Open and Distance Learning". *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning* 25/1 (2010): 45-56. Erişim: 22 Ekim 2018. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02680510903482199>
- "Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik". Erişim: 3 Nisan 2014. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140403-1.htm>
- "21st Century Communications and Video Accessibility Act (CVAA)". Erişim: 8 Eylül 2017. <https://www.fcc.gov/consumers/guides/21st-century-communications-and-video-accessibility-act-cvaa>